

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

”Boys will be boys?”

En idé- och ideologianalys av maskulinitetsnormer i
utbildningsmaterialet Machofabriken

Examensarbete för kandidat i sociologi, 15 hp,

Av: Hanna Broo Andersson

Handledare: Sofia Persson

juni, 2011

Abstract

Titel: "Boys will be boys?" En idé- och ideologianalys av maskulinitetsnormer i utbildningsmaterialet Machofabriken

Författare: Hanna Broo Andersson

Handledare: Sofia Persson

Examinator: Marita Flisbäck

Typ av arbete: Examensarbete för kandidat i sociologi 15 hp,

Tidpunkt: juni 2011

Antal tecken inkl. blanksteg: 67 107

Syfte och frågeställningar: Uppsatsen syfte är att belysa maskulinitetsnormer i utbildningsmaterialet Machofabriken. Utifrån en teoretisk förståelse problematiseras också hur handlingsutrymmet att göra maskulinitet kan påverkas för de deltagande killarna efter att de har tagit del av Machofabrikens verksamhet. De mer specifika frågeställningarna är:

- Vilka föreställningar kring maskulinitet ger utbildningsmaterialet Machofabriken uttryck för? Vilka maskuliniteter bör förändras och varför, och vad bör de ersättas med?
- Hur ska förändring genomföras, vilka är Machofabrikens verksamma komponenter?
- Vilka konsekvenser kan Machofabrikens verksamhet få för de deltagande killarna efter att de har arbetat med utbildningsmaterialet?

Metod och material: En kvalitativ ide- och ideologianalys av utbildningsmaterialet Machofabriken som är uppsatsens empiriska material.

Huvudresultat: Analysen av utbildningsmaterialet Machofabriken påvisade att problematiska maskuliniteter, många gånger med våldstendenser, framställdes i metodmaterialets filmer i större utsträckning än önskvärda maskuliniteter. Det tryckta textmaterialet med arbetsövningar och diskussionsfrågor har dock potential att lyfta fram hur maskuliniteter är en social konstruktion och därför föränderlig. Det innebär också en potential i att deltagarna i Machofabrikens verksamhet får diskutera vilka egenskaper som är önskvärda hos en individ då detta kan innebära att intersektionella aspekter lyfts fram, dvs. den mångfald av relationer och situationer som individer lever i. Dock kan filmernas fokus på våldsam maskulinitet bidra till att de deltagande killarna får svårigheter att identifiera sig med den problematiska maskulinitet som gestaltas. Detta kan i sin tur minska killarnas benägenhet att ta till sig Machofabrikens budskap som är att bryta kopplingen mellan maskulinitet och våld. Det är möjligt att killarna haft lättare att relatera till problematiken om filmerna istället i högre grad gestaltat indirekt, symboliskt våld.

Nyckelord: Maskulinitet, normer, struktur, agent, handlingsutrymme

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
2. Problemformulering	5
2.1 Syfte och frågeställningar	5
3. Tidigare forskning	5
3.1 Jämställdhet och mansforskning	6
3.2 Manlighet i kris?.....	7
3.3 Förändringsarbete i relation till genus.....	8
4. Teoretiska utgångspunkter	9
4.1 Kritisk realism och analytisk dualism	10
4.2 Social kontroll i vardaglig interaktion.....	11
4.3 Maskulinitet som social konstruktion	12
4.4 Maskulinitet och våld	14
5. Metod	14
5.1 Metodval och urval.....	14
5.2 Utformning och genomförande	15
5.3 Analys och etiska aspekter	17
6. Resultat och analys	17
6.1 Problematisk maskulinitet enligt Machofabriken	18
6.2 Önskvärd maskulinitet enligt Machofabriken	20
6.3 Hur ska förändring genomföras, vilka är Machofabrikens verksamma komponenter? ..	21
6.4 Förändring och ansvar	24
6.5 Machofabrikens förändringspotential: "Att kliva ur lådan"	25
7. Avslutande diskussion och framtida forskning	28
8. Referenser	31
9. Bilaga 1 Populärvetenskaplig framställning	36
10. Bilaga 2 Analysschema	38

1. Inledning

1.1 Bakgrund

”Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjligheter till kroppslig identitet” (Statistiska centralbyrån, 2010: 3).

Det övergripande målet för den svenska jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv och citatet ovan visar på ett av de jämställdhetspolitiska målen (Statistiska centralbyrån, 2010: 3). Enligt mig kan det dock utläsas något av en ”paradox” i citatet när det uttrycks att det är mäns våld mot kvinnor som ska upphöra samtidigt som det uttrycks att *både* män och kvinnor, pojkar och flickor ska ha rätt till kroppslig integritet. Detta borde rimligen betyda att även pojkar och män på något vis berörs av problem kring en bristande kroppslig integritet i relation till våld. Min uppsats, liksom mitt empiriska material som presenteras nedan, tar sin utgångspunkt i att både män och kvinnor påverkas av genusnormer och är utsatta för våld, dock i olika sammanhang och på olika vis. Uppsatsen fokuserar på maskulinitetsnormer men som presenteras nedan kopplas ofta våldsutövande till könsspositionen man.

Jag fick genom en jämställdhetsgrupp jag var medlem i inom Amnesty vetskap om ett metodmaterial år 2009 som problematiserade maskulinitetsnormer i relation till olika former av våld. Då jag studerade utomlands strax efter det kom jag inte i närmare kontakt med materialet. Då projektet dock väckte mitt intresse sökte jag upp projektgruppen i början av 2011 med en förfrågan om jag fick tillgodogöra mig materialet för en kandidatuppsats vilket jag fick tillgång till¹. Utbildningsmaterialet som lanserades i mars 2011 går under namnet *Machofabriken*² (Amphi produktion, 2011b), och min studies problemområde står att finna i hur maskulinitetsnormer framställs i Machofabriken samt vilka konsekvenser (med fokus på en potentiell emancipation i görandet av maskulinitet) metodmaterialet³ kan ha för de deltagande killarna. Handlingsutrymme är därför ett centralt begrepp i uppsatsen och förstås i kontexten av en individs möjligheter att kontrollera sitt eget liv i de riktningar han/hon vill.

¹ Materialet beställs annars av skolor och organisationer till en kostnad av 1800kr (Machofabriken 2011).

² Uppsatsens empiriska material Machofabriken (Amphi produktion, 2011b) är framtaget av konsultverksamheten Amphi produktion (Amphi produktion, 2011a) på initiativ av de politiskt obundna organisationerna: Män för jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR). Machofabriken är finansierat av Allmänna arvsfonden.

³ Jag använder liksom Machofabriken ”utbildningsmaterial” och ”metodmaterial” som synonymt.

Machofabriken är ett kunskapsbaserat pedagogiskt utbildningsmaterial och består av bild (17 kortfilmer) och text (hundrasidigt material med övningar, tips etc.). De 17 kortfilmerna är ämnade att få igång en diskussion kring teman som främst berör maskulinitet⁴ och olika former av våld, och arbetsövningarna som är Machofabrikens grundstenar består av associationsövningar, dramaövningar, individuella tankeövningar och gruppövningar. Bild och text är kulturella uttryck relaterat till kulturella samhällsstrukturer, och har som sådana potentiella kausala krafter att påverka individers föreställningar och agerande. I utbildningsmaterialet Machofabriken används en låda som symbol för maskulinitetsnormer och Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 20) menar att inuti lådan finns samhällets förväntningar på hur killar ska vara och bete sig. I Machofabrikens filmer står killarna i pappkartonger, lådor, som metafor för hur de förkroppsligar maskulinitetsnormer. Normer kan förstås som oskrivna handlingsregler, idéer eller uppfattningar som ses som naturliga, och normer utgör exempel på strukturer (Glans, 2008: 135). Materialet lyfter fram att agenten *kan* gå utanför lådan men att normöverskridande beteende kan vara förenat med vissa kostnader samtidigt som det också kan medföra fördelar som exempelvis bättre relationer.

Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 9) erbjuder skolor och organisationer som arbetar med tjejer och killar mellan 13-25 år ”en normkritisk resa som vill bryta kopplingen mellan maskulinitet och våld” och sätter därigenom killar och manlighet i fokus. Materialet i Machofabriken utgår från ”samhällsvetenskaplig forskning om hur makt och inflytande fördelas orättvist” vilket även är i enlighet den svenska jämställdhetspolitikens ansats (Amphi produktion, 2011b:9; Statistiska centralbyrån, 2010). Machofabriken syftar till att deltagarna skall reflektera över hur föreställningar kring kön och sexualitet påverkar våra liv och relationer. Utbildningsmaterialet har våldspreventiva intentioner och syftar också till att: ”unga som har arbetat med Machofabriken ska uppleva att de trots påverkan utifrån själva kan ta makten över sina liv, och att de kan och vill skapa utrymme för andra att ta makten över sina liv”. Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 19) menar att killars våld tenderar att normaliseras vilket försvårar en brytning av kopplingen mellan manlighet och våld. När Machofabriken talar om våld syftar de till ”mer än sparkar och slag. Det kan också vara nedvärderande kommentarer, skällsord, hot och andra handlingar som ger makt över andra” (Amphi produktion, 2011b: 9). Metodmaterialet bygger på en ”feministisk värdegrund vilket betyder att materialet ämnar inspirera deltagarna till att arbeta för en mer jämställd värld där

⁴ Som i denna uppsats används synonymt med manlighet.

kön inte spelar roll för en individs möjligheter, skyldigheter och rättigheter” (Machofabriken, 2011; Amphi produktion, 2011b: 9).

Som belyses nedan diskuteras maskulinitet och våld också i aktuella statliga utredningar. Jag menar att utbildningsmaterialet Machofabriken tillkomst således kan vara ett uttryck för en diskurs som antar en problematisk maskulinitetsnorm(er) som utgör hinder för jämställdhet i det svenska samhället.

2. Problemformulering

2.1 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syfte är att genom en idé- och ideologianalys belysa maskulinitetsnormer i utbildningsmaterialet Machofabriken. Utifrån en teoretisk förståelse problematiseras också hur handlingsutrymmet att göra maskulinitet kan påverkas för de deltagande killarna efter att de har tagit del av Machofabriken verksamhet, det vill säga i vilka avseenden materialet kan bidra till förändring respektive reproduktion av maskulinitetsnormer. De mer specifika frågeställningarna är:

- *Vilka föreställningar kring maskulinitet ger utbildningsmaterialet Machofabriken uttryck för? Vilka maskuliniteter bör förändras och varför, och vad bör de ersättas med?*
- *Hur ska förändring genomföras, vilka är Machofabriken verksammas komponenter?*
- *Vilka konsekvenser kan Machofabriken verksamhet få för de deltagande killarna efter att de har arbetat med utbildningsmaterialet?*

De två första frågeställningarna är av mer beskrivande karaktär, medan den tredje frågeställningen syftar till en djupare analys av utbildningsmaterialet i ljuset av tidigare forskning och teorier.

3. Tidigare forskning

Inledningsvis presenteras hur mansforskning och diskursen kring maskulinitet har utvecklats ur en diskurs om jämställdhet mellan könen. Därefter följer en diskussion om det som det empiriska materialet Machofabriken kan antas vara ett fall av, nämligen en kritisk ansats till maskulinitetsnormer, vilket behandlas i relation till en diskussion om huruvida maskulinitet

befinner sig i kris. Kapitlet avslutas med en presentation av tidigare forskning kring jämställdhetsarbete vilket kommer att ligga till grund för analysen av Machofabriken verksamma komponenter det vill säga hur förändring ska genomföras.

3.1 Jämställdhet och mansforskning

Jämställdhet mellan könen är inget nytt jämställdhetspolitiskt mål. I den här uppsatsen är maskulinitetsnormer det centrala intresset och Johansson (1998: 7-8; 2000: 13) beskriver hur mansforskning växte fram som en ”konsekvens” av 1970- talets feministiska rörelser. Johansson skriver också att mansforskningen etablerades som ett vetenskapligt fält på 1980- och 1990- talen sprungen ur en diskussion om vad det *innebär att vara man*. Claes Ekenstam, Thomas Johansson och Jari Kuosmanen (red., 2001: 11) problematiserar dock att mansforskningen är grundad i kvinnorörelser där en dominerande manlighet ansågs vara ett av problemen för kvinnors bristande handlingsutrymme. Författarna menar att det kan vara svårt att ”få med sig” män i jämställdhetsarbete om män framställs som problemet då det kan leda till en svårighet för många män att identifiera sig i denna negativa framställning och man hamnar i en återvändsgränd.

R.W Connell (2008: 14) som är en frontperson inom genus- och mansforskning diskuterar hur en förskjutning i synen på kön och genus har ägt rum från en diskurs om könsroller till ett fokus på *genus* där det senare innebär en syn på kön som en social konstruktion som förkroppsligas och görs i interaktion. Connell (2008: 109, 114) menar att genus är ett sätt att organisera social praktik i referens till kroppar och vad kroppar gör och Connell framhåller att man vinner i realism (Connells ordval) genom att betona hur genus skapas relationellt. Detta menar Connell lyfter fram hur genusgörande innebär maktaspekter där olika sätt att göra genus ger olika mycket makt (handlingsutrymme). Mansforskaren Marie Nordberg (2005: 31-33, 340) lyfter fram en annan syn på maskulinitet än Connell då hon menar att begreppen femininitet och maskulinitet snarare kan förstärka könsskillnader och betonar istället hur skillnader *inom* dessa kategorier måste lyftas fram för att undvika en meningsfixering⁵. Nordberg menar att det inte går att tala om *ett* dominerande maskulinitetsideal i det nutida Sverige⁶ som kan tyckas vara relativt jämställt i relation till många andra länder och hon

⁵ Nordberg (2005) utgår från en poststrukturalistisk ansats med betoning på diskurser reproduktiva påverkan. Även om Nordberg har många intressanta poänger menar jag att ett för starkt fokus på diskurser tenderar att endast bli deskriptivt i förhållandet mellan fysisk materia (kropp) och konstruktion (diskurs), och att ett normativt förhållningssätt krävs i konkret förändringsarbete (jmf Wenneberg, 2000).

⁶ Liksom troligtvis i flertalet andra kulturella kontexter/länder.

menar således att Connells framställning av maskulinitet inte helt applicerbar i en svensk kontext. Exempelvis framhåller Yvonne Hirdman (1992: 143-144) att det officiellt råder ett jämställdhetskontrakt i Sverige, men hur detta förhåller sig i praktiken är inte självklart. Just spänningen mellan en offentlig jämställdhetsideologi och människors praktiska erfarenheter av genusrelationer skapar förutsättningar för ett förändringsmaterial som Machofabriken. Då utbildningsmaterialet Machofabriken är ett förändringsarbete som förhåller sig till kön som en reell position men betonar hur maskulinitetsnormer görs i en social konstruktion menar jag att denna uppsats ligger mer i linje med Connells (2008) framställning av maskulinitet vilken jag därför kommer att beskriva närmare i teorikapitlet nedan.

3.2 Manlighet i kris?

Då mansforskningen är sprungen ur kvinnorörelser som på 70-talet lyfte fram en dominerande maskulinitet som något problematiskt återkommer en diskussion i den mansforskning jag har tagit del av om huruvida maskulinitet befinner sig i kris. Professor John Beynon (2002: 100-105) beskriver hur förändrade arbetssätt där kvinnor trädde in på arbetsmarknaden har inneburit att den manliga försörjarrollen förlorade i kraft vilket vissa menar har lett till en ”man-crisis”. Beynon menar att detta kan relateras till ekonomiska och politiska förändringar där en ökning av nyliberalism har inneburit ett tilltaget fokus på konsumtion och att en klassbaserad identitet därför har ersatts av en konsumtionsbaserad identitet. Detta innebär fler möjliga uttrycksätt att utöva maskulinitet och femininet och maskulinitet i relation till en dominerande försörjande position har möjligen minskat i betydelse.

Tanken om en maskulinitet i kris diskuteras också av sociologen Michael Kimmel (2010: 7) då han på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan (DEJA) diskuterar hur ett ”gender gap” i skolan har uppstått i Nord Amerika och Europa. Kimmel (2010: 8) ställer frågan: “Is there a boy crisis? Numerous magazines and books have suddenly appeared to describe it. And, at first glance, the statistics would suggest that there is a crisis – and that it’s very serious”. Kimmel (2010: 7) menar att möjligheter att utveckla adekvata strategier kring en eventuell ”boy crisis” förutsätter en problematisering av genus, och specifikt maskulinitetsideologier. Men, varför en ”boy-crisis”? Kimmel (2010:45) föreslår att det som är aktuellt i betydelsen av en ”boy-crisis” egentligen inte är något nytt utan att vi i vardagligt tal pratar om det som: ungdomsvåld, gängbråk, förortsvåld, våld i skolan etc., som summerat innebär att: ”The real boy crisis is a crisis of violence, about the cultural prescriptions that equate masculinity with the capacity for violence”.

Ett regeringsbeslut⁷ daterat mars 2011 innebär att ungdomsstyrelsen har fått i uppdrag att ta fram kunskapsstöd som är inriktat på attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld. Jag menar att förekomsten av de aktuella utredningarna ovan (Kimmel 2010 och Utbildningsdepartementet 2011) kan påvisa utbildningsmaterialet Machofabriken tillkomst och betydelse då maskulinitet kan sägas vara i ett ”prövande” tillstånd om dess innebörder.

3.3 Förändringsarbete i relation till genus

Nordberg (2005: 66) för ett för den här uppsatsen betydande resonemang om hur även ”behjärtansvärda” projekts jämställdhetsdiskurser behöver granskas kritiskt vilket är i enlighet med uppsatsen syfte. I den forskning som jag har tagit del av kring jämställdhet och förändringsarbete tycker jag mig utläsa en ambivalens som rör förhållningssätt till kön. Ambivalensen handlar om huruvida metoder ska utvecklas utifrån kön som *två kategorier*, alternativt utifrån *individer* med olika sociala positioner. Denna problematik diskuteras närmare i relation till Machofabriken emancipatoriska potential i analysen. Då jag menar att Machofabriken utgår från kön, dock som en social konstruktion som *görs*, presenteras nedan grundläggande aspekter i jämställdhetsarbete⁸ som återkommer i den tidigare forskning som jag har tagit del av.

- **Kunskap.** Gun Marie Frånberg (2010: 71), verksam vid institutionen för utbildningsvetenskap vid Umeå universitet, betonar att jämställdhet är ett kunskapsområde och att det således inte bara handlar om att förändra attityder. Jämställdhetsarbete måste bygga på kunskap då genusfrågor ofta väcker många och personliga åsikter samt att individer behöver bli personligt berörda för att motiveras till förändring. Vad som anses vara den ”rätta” kunskapen är som beskrivet ovan dock inte oproblematiskt och det är därför viktigt att ifrågasätta vilken kunskap ett projekt bygger på. Exempelvis ifrågasätter forskarna i Skolverkets (2011: 23) utvärdering om insatser mot mobbning användandet av antimobbingsprogram som är skapade i andra kulturer och sammanhang än där de tillämpas.

- **Synliggöra mönster.** Frånberg (2010: 53) menar att förändringsarbete kräver ett synliggörande av mönster för att undvika biologisk essentialism i relation till genus.

⁷ ”Syftet med uppdraget är att förebygga flickors och kvinnors utsatthet för våld genom att öka kunskapen om pojkars och unga mäns attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld samt pojkars och unga mäns utsatthet för och användning av våld. Uppdraget ska bidra till att utveckla metoder och kunskapsstöd för arbetet med attityder och värderingar hos pojkar och unga män” (Utbildningsdepartementet, 2011).

⁸ Machofabriken (Amphi produktion, 2011) är ett verktyg i arbete för ökad jämställdhet.

- **Integrering.** ”Top-down” styrning har visat sig inte lyckas med vidare förändringar då det brister i förankring. Även kortare projektarbeten visar på en tendens att individer går tillbaka till gamla mönster. Integrering handlar också om en strävan efter *strukturella* förändringar som möjliggör bestående förändringar (Frånberg, 2010: 18, 53-55, Skolverket, 2011: 17). I Sverige är jämställdhetsintegrering den huvudsakliga strategi som används för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen. Jämställdhetsintegrering innebär att beslut inom alla politikområden ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv (Utbildningsdepartementet 2008).

- **Intersektionellt perspektiv.** I skolverkets (2011: 16) utvärderingar om insatser mot mobbning framhålls att insatserna inte fungerar lika för alla och att det därför är viktigt att hela tiden vara medveten om att olika insatser kan ha olika effekt under olika förutsättningar. Janne Bromseth och Frida Darj (2010: 14) menar sig ha sett ett gradvis ökat intresse i Sverige för en *normkritisk pedagogik* som problematiserar hur användandet av kategorier som exempelvis kön innefattar en normativ maktaspekt som snarare kan reproducera än utmana. Bromseth och Darj (2010: 14) refererar till Skolverkets rapport *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?* (2009) som konstaterar att ”normkritiska och intersektionella perspektiv krävs för att få bukt med trakasserier och kränkningar, eftersom de samskapas på ett specifikt sätt”. Intersektionalitet innebär hur sociala positioner som klass, etnicitet, funktionsnormalitet m.fl. inverkar parallellt på en individs handlingsutrymme (De los Reyes och Martinsson, 2005: 21).

- **Utvärdering.** Allt jämställdhetsarbete oavsett omfång behöver utvärderas för att undersöka syfte och mål i relation till resultat (Skolverket, 2011: 17)

4. Teoretiska utgångspunkter

Wennerström (2003: 74) menar att en förståelse av sociala fenomen och sociala förändringar kräver att man som forskare går ”djupare”, och försöker se ”bakom” de samhällsfenomen man studerar. Detta visar på vikten av ett teoretiskt ramverk som en bakgrundsförståelse att bygga uppsatsens analys på. Då min studie undersöker handlingsmöjligheter i relation till maskulinitetsnormer kräver studien en teori kring hur agent och struktur förhåller sig till varandra, här analytisk dualism. Min studie fodrar också en problematisering av maskulinitet som social konstruktion samt maskulinitet i förhållande till våld. För att belysa hur maskulinitetsnormer (re)produceras i interaktion avslutas kapitlet med en presentation av begreppet social kontroll.

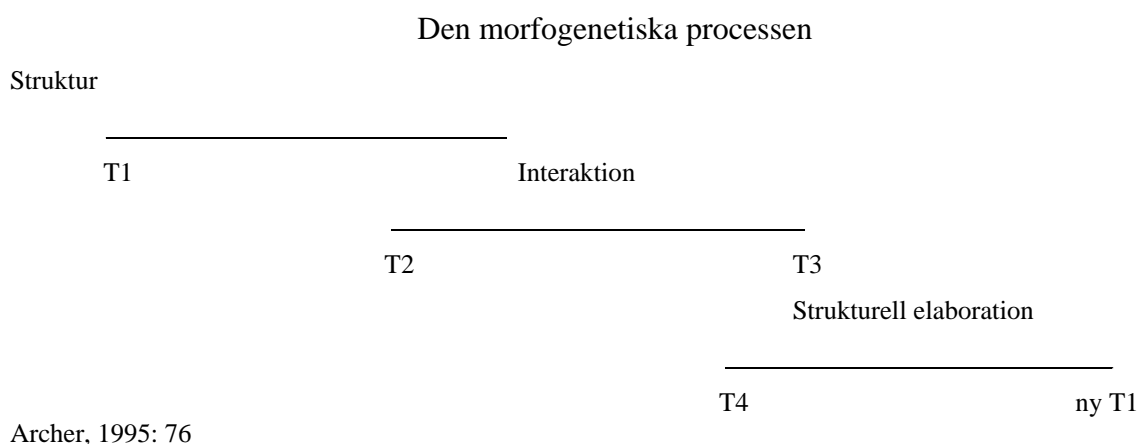
4.1 Kritisk realism och analytisk dualism

Min teoretiska förståelse är inspirerad av kritisk realism. Kritisk realism bygger på en realistisk ontologi som innebär att individer kroppsligt och mentalt *förhåller sig* till samhällsfenomen och bidrar till social konstruktion vilket innebär ett antagande om att *det existerar något* (fysiska kroppar, materia) bortom en abstraktionsnivå (Wennerström, 2003: 73; Danermark m.fl. 2003: 47). Analytisk dualism innebär en åtskillnad av agent och struktur men en betoning av relationen dem emellan (Danermark m.fl. 2003: 133). Jag menar att teorin om analytisk dualism framhåller det kritiskt realistiska perspektivets emancipatoriska potential då analytisk dualism betonar att individer villkoras men *inte determineras* av strukturer (Wennerström, 2003: 87-88). Namnet på utbildningsmaterialet Machofabriken antyder enligt mig hur maskulinitetsnormer⁹ (re)produceras i ett samhälle genom metaforen ”fabrik” och ger på så vis uttryck för en strukturell förståelse. Eftersom individer medierar och förkroppsligar strukturer (exempelvis antar och *gör* föreställningar om maskulinitetsnormer) är kausalitet central i förståelsen av sociala villkor. Detta eftersom strukturer möjliggör och begränsar *handlingsutrymme* samt villkorar/påverkar utgången av interaktion med andra individer (Wennerström, 2003: 81-82). Strukturer är på samma gång ett medium för, och resultatet av individers handlingar, och finns inbyggda i institutioner och i människors (sociala och kulturella) ”roller” (Wennerström, 2003: 81; Danermark m.fl. 2003: 131). Att synliggöra strukturer innebär även att synliggöra maktrelationer vilka begränsar och möjliggör en individs handlingsutrymme vilket är i linje med Connells (1995, 2008) typologi kring maskulinitetsnormer som presenteras nedan. Strukturers kausala krafter är aktivitetsberoende, vilket innebär att individer förhåller sig till dem och antingen reproducerar, eller transformerar strukturer (agentens kausala krafter). Ofta sker en kombination av reproduktion och transformation.

Förändring av strukturer sker över tid och kan analyseras genom Margaret Archers (1995: 76) morfogenetiska ansats (figur nedan). Archers (1995) teori om den morfogenetiska processen är applicerbar som en förståelsebakgrund till individers handlingar då strukturer alltid föregår individers handlingar, men då individen inte determineras av strukturer är strukturell elaboration möjlig. Teorin visar också att även om förändringsarbete tar sin utgångspunkt på

⁹ I metodmaterialet ges ingen definition av begreppet ”macho” vilket jag anser hade varit relevant i sammanhanget då det kunde möjliggöra en bakgrundsförståelse till Machofabriken syn på ”vad som produceras i fabriken”. Enligt Nationalencyklopedin (2011) hänvisar macho till machismo som innebär: ”aggressivt manlighetsideal, särskilt förknippat med iberio-amerikansk kultur”, medan Svenska akademins ordlista (2007) definierar macho som: ”en man som överskattar eller överdriver sin manlighet”.

mikronivå (interaktion) kan den på sikt leda till makro (strukturella) förändringar. Archer (i Wennerström, 2003: 99) menar dock att det vanligtvis krävs ett korporativt agentskap för att vidare strukturella förändringar ska ske. Den morfogenetiska processen innebär att strukturer alltid föregår individers handlande (T1), vilket vid individers interaktioner (T2-T3) innebär en strukturell reproduktion och/eller transformation (T4/T1).

4.2 Social kontroll i vardaglig interaktion

Då genusnormer, som kan förstås som kulturella strukturer, reproduceras och skapas i interaktion menar jag att mitt teoretiska ramverk bör innehålla en diskussion om social kontroll. Denna diskussion har betydelse för min analys av Machofabrikens emancipatoriska potential då individer inte bara villkoras av materiella och kulturella strukturer utan också av individer (som förkroppsligar strukturer). Social kontroll används i uppsatsen som en (av flera) möjlig *förklaring* till varför individer förkroppsligar och reproducerar normer. Social kontroll innebär enligt Bengt Larsson och Christel Backman (2011: 44) att individer kontrolleras på ”ett mjukt förtryckande sätt”, vilket kan verka förklarande till varför individer agerar som de gör. Social kontroll verkar också reglerande för hur de som avviker från normer ska behandlas (Kumashiro: 2010: 8). Enligt Michel Foucault (1975: 70-80) har makten att utdela bestraffning re-arrangerats från att vara suverän (makten kommer från auktoriteter och utövas ”över” befolkningen) och fysisk, till att idag främst utövas relationellt och ”psykiskt” på mikronivå¹⁰. Larsson och Backman (2011: 44) förklarar detta som att social kontroll innebär en produktiv maktutövning istället för en repressiv maktutövning. Den produktiva

¹⁰ På grund av studiens ringa omfattning ligger det utanför studiens syfte att diskutera hur och varför sociala normer och ideologier *uppkommer* och *vilka krafter som finns bakom* upprätthållande av dessa. Studien riktar istället in sig på effekter/konsekvenser av rådande normer/ideologier kring maskuliniteter, det vill säga dess verkningar på individerna och dess förändringspotential.

maktutövningen innebär att människor disciplinerar varandra och straffar avvikande beteende från sociala normer genom exempelvis utfrysning, mobbing, men också genom bekräftelse och erkännande till dem som handlar enligt de rådande normerna (Larsson och Backman, 2011: 44). Det är således ofta större psykiska och/eller fysiska ”kostnader” förenade med att bryta en struktur än att reproducera den (Danermark m.fl. 2003: 146). Foucault (1975: 137, 201) menar att individer även disciplinerar sig själva i relation till rådande normer och att människors *vetskap* om att avvikande beteende eventuellt kommer att straffas innebär en effektiv ”osynlig” maktapparat i form av självreglering och disciplinering av både sig själv och andra.

4.3 Maskuliniteter som social konstruktion

I min studie förhåller jag mig till genus¹¹ som konstruerat genom interaktion och maskulinitet som fenomen är således alltid maskulinitet i förhållande till något (Connell, 1995: 69, 80). Connell (1995: 62) menar att maskulinitet inte bara är en idé i hjärnan, en diskurs, eller en personlig identitet då den också har en fysisk existens i världen som påverkar sociala relationer. Kimmel (2010: 30) betonar liksom Connell hur man inom mansforskning talar om maskuliniteter¹² då: ”masculinity means different things to different groups of men at different times”. Som jag problematiserade ovan har en kritik riktats mot Connell för att hans typologi snarare kan befästa en syn på maskulinitet som statisk men jag tolkar Connell som medveten om detta och förhåller mig till hans typologi snarare som ”idealtyper” (mitt ordval) som kan användas som analytiskt verktyg snarare än som fasta, stabila och reella kategorier.

Genuspraktiker utövas aldrig i ett vakuum utan; ”svarar alltid mot en situation, och situationer är strukturerade på ett sätt som tillåter vissa möjligheter men inte andra” (Connell, 1995: 107). Då jag tidigare konstaterade att genus är relationellt finns det även en inbördes hierarki inom maskuliniteter där det genus som utövas på ett (konstruerat) feminint sätt är längst ner i den ”maskulina hierarkin”. Detta menar jag är betydelsefullt i relation till Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 5) ansats att de sociala processer som leder till våldsutövning är färgad av normer kring en föreställd manlighet som är baserad på makt och olikhetsskapande från

¹¹ I utbildningsmaterialet Machofabriken (Amphi produktion, 2011: 29) skiljer man på ”könsidentitet” som beskrivs som ”det kön du känner dig som. Det kan ingen annan bestämma åt dig”, ”juridiskt kön” vilket är det kön som står registrerat i folkbokföringen, och ”könsuttryck” vilket Machofabriken menar innebär ”Hur en person uttrycker sitt kön, till exempel genom kläder, kroppsspråk, frisyr och beteende”. Jag gör ett antagande att begreppet ”könsuttryck” är målgruppsmedvetet då genus kan verka främmande och svårt om man inte har kommit i kontakt med begreppet tidigare.

¹² I uppsatsen använder jag mig av begreppet maskulinitet med en pluralistisk innebörd.

föreställd kvinnlighet¹³. Även om Connell uttrycker en medvetenhet om att maskulinitet görs relationellt till både könet kvinna och man fokuserar hans typologi på relationer mellan maskuliniteter.

Connell (2008: 20, 115) beskriver en *hegemonisk maskulinitet* som han menar innebär en slags kulturellt allmänt accepterad strategi att utföra maskulinitet. Han menar att den hegemoniska maskuliniteten är i dominans och därför besitter ”mest” makt (handlingsutrymme). Connell (2008: 20) ser dock genus som *föränderligt* vilket innebär att innebörden i den hegemoniska maskuliniteten förändras i relation till andra samhällsfenomen som exempelvis nyliberalism, markandssamhälle och kommodifiering i relation till konsumtion. *Underordnad maskulinitet* beskriver Connell (2008: 116) som främst en maktrelation mellan det heteronormativa idealet där heterosexualitet är en del av den hegemoniska maskuliniteten medan homosexualitet innebär mindre makt. Connell (2008: 117) uttrycker en medvetenhet om att ”de flesta” män inte lever upp till den hegemoniska maskulinitetens innebörd¹⁴ men att dessa män ändå drar fördel av de maktprivilegier som den hegemoniska maskulinitetens maktposition innebär. Denna position kallar han för *delaktig maskulinitet*, och jag menar att det är i ljuset av denna position som Nordberg (2005) kritiserar Connell då hon menar att denna position (även om hon inte använder Connells typologi) kanske är mer förekommande i en svensk kontext då alla män troligtvis inte kan känna igen sig i att befinna sig i en hegemonisk maktutövande position¹⁵. Connell (2008: 119) använder inte begreppet intersektionalitet men jag menar att hans fjärde idealtyp som är *marginaliserad maskulinitet* har denna innebörd då han för fram att andra positioner som etnicitet och klass kan innebära brist på makt i relation till en hegemonisk maskulinitet. Jag menar att Connell (2008: 242) i den omarbetade upplagan av *Maskuliniteter* har ökat fokus på *marginaliserad maskulinitet* (som enligt mig berör intersektionalitet) då han beskriver hur den bästa möjligheten för maskulinitetspolitik kan finnas utanför den rena genuspolitiken men i skärningspunkten mellan genus och andra strukturer.

¹³ Således inte köns- positionen kvinna utan görandet av en föreställd femininitet som kan utövas av både könet man och könet kvinna.

¹⁴ Som enligt Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 10) är: vit, medelklass, kristen bakgrund, betar sig maskulint, heterosexuell och utan synliga funktionsnedsättningar.

¹⁵ Här vill jag dock framhålla att Nordbergs (2005) avhandling utgavs före Connells (2008) omarbetade upplaga av boken *Masculinities* där Connell tydligare problematiserar sin egen typologi, men samtidigt framhåller att den fortfarande är aktuell.

4.4 Maskulinitet och våld

Connell (1995: 115-116) menar således att den dominerande maskuliniteten i västerländska samhällen är den hegemoniska maskuliniteten där auktoritet och symboliskt eller fysiskt våld är underbyggt egenskapen manlighet. För Machofabriken är det centralt att synliggöra och ifrågasätta normer för en dominant manlighet för att förebygga våld. Kimmel (2010: 26) menar att: "A facile and incorrect biological determinism almost inevitably mars many of the observations about the sorry state of boyhood". Han exemplifierar genom Michael Gurians book *The Wonder of Boys* där Gurians menar att pressen på unga killar att ta till våld för att lösa problem och att ta risker beror på testosteron som får killar att vara aggressiva och använda våld¹⁶. Godenzi (i Connell, 1995: 250) menar dock att våld inte kan härröras till ett individuellt naturligt tillstånd utan är en logisk följd av kollektiva privilegier och att våld brukas för att upprätthålla makt. Om våld förklaras och rättfärdigas genom biologiska argument som att män har mer testosteron som gör dem mer aggressiva låser man möjligheter till en maskulinitet utan koppling till våld. Våldsutövande och maskulinitet bör istället problematiseras i en social konstruktivistisk kontext i relation till en fysisk kropp. Flertalet tjej och kvinnojourer¹⁷ riktar in sig på mäns våld mot kvinnor men jag anser att homosocialt våld män emellan också bör vara i fokus och problematiseras då det annars kan "naturaliseras".

5. Metod

5.1 Metodval och urval

Syftet med en studie avgör tillsammans med problemformuleringen vilket val av metod som är mest lämplig (Danermark m.fl. 2003: 38). Min studie av Machofabriken är av kvalitativ karaktär då den strävar efter förståelse av maskulinitetsnormer som social konstruktion (Thurén, 2003: 94; Bergström och Boréus, 2005: 149-150). I kvalitativ metod tillskrivs små detaljer och enskilda händelser stor vikt till skillnad från kvantitativ metod där kvantifiering tillskrivs stor betydelse (Thurén, 2007: 112).

Jag har valt att analysera utbildningsmaterialet Machofabriken utifrån en kritisk idé- och ideologianalys såsom Bergström och Boréus (2005) beskriver den. Enligt Bergström och Boréus (2005: 149-150) innebär begreppet idé en tankekonstruktion som rör föreställningar

¹⁶ För en vidare diskussion om maskulinitet och våld med sociobiologiska förklaringar se Annica Dahlströms (2007) *Könet sitter i hjärnan*. Då en sociobiologisk förklaringsmodell till kopplingen mellan maskulinitet och våld dock ligger utanför Machofabrikens utgångspunkt kommer jag dock inte att diskutera detta närmre.

¹⁷ Såsom SKR och ROKS som tillsammans med Män för Jämställdhet äger utbildningsmaterialet Machofabriken.

och värderingar om hur man bör handla vilket jag menar är centralt i min studie om normer och handlingsutrymme. Begreppet ideologi har många betydelser men jag anser begreppet relevant i min studie i relation till vad Bergström och Boréus (2005: 150) beskriver som ”en samling idéer som rör samhälle och politik”. Bergström och Boréus (2005: 15) betonar att texter speglar både medvetna och omedvetna föreställningar. Utbildningsmaterialet Machofabriken har både en innebördsaspekt som uttrycker idéer om samhällsfenomen, och en interpersonell aspekt där materialet syftar till att påverka handling (Bergström och Boréus, 2005: 15).

Kritisk idé- och ideologianalysen bygger på forskarens *tolkning* och har således ett hermeneutiskt inslag. Hermeneutik lägger tonvikten på hur individer lever i en social värld vilket innebär ett subjektivt förhållningssätt till sociala fenomen, så kallad förförståelse. En individ i ett socialt samhälle växlar mellan förförståelse och erfarenheter, mellan teori och praktik och detta växelspel av tolkningar/kunskap kallas för den hermeneutiska cirkeln (Thurén, 2003: 61). I kvalitativa studier där tolkning är i fokus för att nå förståelse/förklaringar kring ett socialt fenomen kan reliabiliteten vara problematisk. Jag återkommer till detta nedan.

Valet av utbildningsmaterialet Machofabriken var strategiskt utifrån mitt intresse av maskulinitetsnormer i relation till förändringsarbete. Litteraturen i studien är vald för att möjliggöra en bakgrundsförståelse till analysen av det empiriska utbildningsmaterialet Machofabriken. Jag har valt litteratur utifrån centrala teman i min studie: förhållandet mellan struktur och agent (i relation till handlingsutrymme), maskulinitet som social konstruktion, maskulinitet och våld samt maskulinitet i relation till disciplin och social kontroll. På grund av studiens ringa omfattning ligger det utanför studiens syfte att diskutera hur och varför sociala normer och ideologier *uppkommer* och *vilka krafter som finns bakom* upprätthållande av dessa. Studien riktar istället in sig på effekter/konsekvenser av rådande maskulinitetsnormer i metodmaterialet Machofabriken, det vill säga dess verkningar på individerna och dess förändringspotential.

5.2 Utformning och genomförande

Från början planerade jag att genomföra intervjuer med killar som hade tagit del av Machofabrikens verksamhet för att undersöka deras uppfattningar om materialet och därifrån analysera Machofabrikens förändringspotential. Jag konstruerade en intervjuguide och för att

finna intervjupersoner tog jag kontakt med Män för Jämställdhet som är en av ägarna till Machofabriken, kontaktade Machofabrikens projektledare, samt eftersökte pedagoger på ett forum på Machofabrikens hemsida som har arbetat med Machofabriken. Då Machofabriken lanserades i mars 2011 har projektet dock inte kommit i gång i den utsträckning att jag kunde finna intervjupersoner till min studie vilket gjorde att jag fick omformulera och anpassa studiens syfte till en kritisk idé- och innehållsanalys av utbildningsmaterialet.

En kritisk idé- och ideologianalys har inget fast tillvägagångssätt vilket jag ser som en möjlighet snarare än en begränsning. Enligt Bergström och Boréus (2005: 149-150) finns likheter mellan kritisk idé- och ideologianalys och diskursanalys, men den förstnämnda relaterar i högre grad till textens omgivande sociala kontext, vilket jag menar är betydande för min studie. Centralt i analysen var att synliggöra latent aspekter av maskulinitetsnormen som inte var tydliga vid en första läsning av texten. Exempelvis menar sig Machofabriken vara ett normkritiskt utbildningsmaterial, men för att ta reda på vilka normer materialet ställer sig kritiskt till krävdes en djupare läsning av utbildningsmaterialet. Bergström och Boréus (2005: 167) uttrycker detta som att uttolkaren av texten vill göra ”det osynliga synligt”.

Utifrån en första läsning, ett slags konstaterande men inte analyserande, av utbildningsmaterialets text och film utvärderade jag uppsatsens frågeställningar. För att möjliggöra en kritisk idé- och ideologianalys operationaliserade jag frågeställningarna i ett analyschema (se bilaga 2). Detta innebär att jag bröt ner frågeställningarna och preciserade dem i förhållande till: 1) vilken maskulinitetsnorm som Machofabriken ger uttryck för, samt 2) hur Machofabriken avser åstadkomma förändring. I idé- och ideologianalysen av Machofabriken strävade jag således efter att undersöka textens ideologiska innehåll (i relation till maskulinitetsnormer) och sätta detta i relation till en yttre social verklighet karakteriserad av agenter med kausala krafter och motstridiga viljor (jmf Bergström och Boréus, 2005: 170). I analysen av vilka föreställningar kring maskulinitet Machofabriken ger uttryck för har jag främst analyserat filmerna, som jag liksom deltagarna tolkar utifrån min förförståelse. Jag sökte också efter idéer kring maskuliniteter som problematiseras respektive framställs som önskvärda i arbetsövningarna som presenteras för deltagarna efter pedagogens/ledarens val¹⁸.

¹⁸ Då åldersspannet 13-25 är brett uppmanar Machofabriken (Amphi produktion 2011b: 19) ledaren att välja och anpassa filmer och övningar utifrån deltagarnas förutsättningar. Filmerna och övningarna kan också ämnesanpassas i den vanliga skolundervisningen.

Jag vill framhålla att då min erfarenhet av konkret förändringsarbete är begränsat är resultat och analys främst konstruerade på en teoretisk nivå.

5.3 Analys och etiska aspekter

En kritik mot en ide- och ideologianalys som rör studiens reliabilitet är hur och vem har tolkningsföreträde att urskilja det ”latenta” i en text. Bhaskar (i Danermark m.fl. 2003: 50) betonar att individers förförståelse och all vetenskaplig information är ”teoriimpregnerad” vilket innebär att data alltid är förmedlade via teoretiska föreställningar, något som kunskapsproducenter bör ha i åtanke i forskningsprocessen. Kritisk idé- och ideologianalys är inspirerad av Frankfurtskolan som menar att man inte kan tala om värderingsfri text. Då min studie följer en hermeneutisk linje är *tolkning* av empirin central vilket betyder att jag behöver vara uppmärksam och medveten om detta (Thurén, 2007: 52, 103; Bergström och Boréus, 2005: 173).

Angående val av forskning menar jag att denna är relevant då den är etablerad och aktuell inom nutida samhällsvetenskaplig och sociologisk forskning. Jag anser även att Machofabriken är ett bra underlag i relation till frågeställningarna, även om validiteten eventuellt hade ökat i frågan som berör Machofabrikens förändringspotential om jag hade haft möjligheter att genomföra intervjuer med killar som deltagit i Machofabrikens verksamhet då jag hade fått fler tolkningar av materialet. Jag hade dock ändå inte fått *vetskap* om hur killarna i realiteten eventuellt omsatt och eventuellt ändrat sin livsföring då det kan finnas diskrepans mellan tal och handling. Jag menar att det inom hermeneutisk forskning finns en ”vidare spännvidd” rörande reliabilitet, intersubjektivitet och validitet än inom positivistisk forskning då ansatsen bygger på tolkning och forskning sker i en social föränderlig värld (Thurén, 2007: 103). Mina resultat bör förstås och tolkas inom kontexten för den här studiens begränsade ramar och resurser. Jag hoppas emellertid att min uppsats kan väcka intresse kring maskulinitetsnormer som social konstruktion, och menar att studien kan ha ett *analytiskt värde* då den är av samhällsrelevant och tidsenlig karaktär och att dessa resultat kan användas genom analytisk överföring till andra studier med liknande karaktär (Danermark m.fl. 1997: kap. 5).

6. Resultat och analys

Metodmaterialet Machofabriken lyfter fram att individer ”ses och behandlas som självklara om du är en kille som betar dig maskulint, är vit, heterosexuell, medelklass, har kristen bakgrund och en kropp utan synliga funktionsnedsättningar” (Amphi produktion, 2011b: 10).

Machofabriken syftar till att synliggöra och ifrågasätta dominanta maskuliniteter som är baserad på makt och våldsutövande vilket torde betyda att även ”våldsam” i olika betydelser enligt Machofabriken inbegriper en dominant problematisk maskulinitet¹⁹. Jag menar att Machofabrikens karaktäristiska egenskaper för en dominerande problematisk maskulinitet kan länkas till Connells (1995, 2008) *hegemonisk maskulinitet* som en analytisk idealtyp och jag kommer i den fortsatta texten använda mig av detta begrepp.

I filmen *På golvet* som är den första i Machofabrikens utbildningsmaterial ser vi en kille som står bredvid ett rullband där lådor med egenskaper som ”tuff”, ”kåt”, ”stark” etc. står skrivna och kommer i en jämn takt. Killen bygger dessa på varandra så att de bildar en mur omkring honom. När han bygger på sin mur med lådan ”fnissig” stannar rullbandet och startar inte igen förrän killen slänger iväg lådan. Den här filmen presenterar ”lådan” som symbol för maskulinitetsnormer och då lådan representerar samhällets förväntningar på hur killar ska vara och bete sig innebär detta ett strukturellt perspektiv på maskulinitet (Amphi produktion, 2011b: 20). Då Machofabriken syftar till ett förändringsarbete görs ett antagande om att emancipation är möjlig och en tilltro agentens kausala krafter. I slutet av filmen boxar killen till lådorna så att muren rasar och står kvar med en låda i handen vars ”egenskap” är dold för betraktaren. Jag tolkar att denna sekvens representerar förändring och syftar till att skapa debatt om vilken egenskap som killen håller i händerna.

Machofabrikens föreställningar om maskulinitet

6.1 Problematisk maskulinitet enligt Machofabriken

Jag menar att Machofabriken tydligast problematiserar genus relationella maktaspekter i filmen *Invald* där män, samt en kvinna ”duellerar” (ibland i rörelse, ibland stillastående) mot varandra på en ”idrottsplan” och de som jag tolkar som mest karaktäristiska för en hegemonisk maskulinitet blir invalda i en grupp (i en låda), där det råder stor gemenskap. Vi som ser filmen vet inte vem eller vad som utser vinnaren men jag tolkar det som att den osynliga domaren representerar social kontroll och hegemonisk maskulinitet. Duellerna sker enligt följande där den understrukna är vinnaren i rondan:

1. En medelålders ”yuppie” i kostym med självsäkert yttre vs en ”arbetare” med arbetskläder och arbetsredskap.

¹⁹ Jag vill åter framhålla att jag använder mig av begreppet maskulinitet med en pluralistisk innebörd.

2. En familjefar omgiven av två barn vs en äldre man med en bok
3. En färgad man som uppvisar ett diplom på universitetsexamen från Kapstaden vs ”arbetaren” med arbetskläder och arbetsredskap.
4. En kille som kickar med en boll och är dålig på det vs en tjej som är duktig på att kicka med en boll
5. En muskulös kille som gör armhävningar snabbt och lätt vs en spensligt byggd kille som har problem med att göra armhävningar

Men... Då den muskulösa killen jublar över att bli invald vinkar han fram sin pojkvän, som han kramas med i sin lycka. När de invalda männen i lådan får se detta sträcker de ut händerna i ett stopptecken och den muskulösa killen får inte komma in i lådan. Här gestaltas således det som Connell (2008: 116) beskriver som en underordnad maskulinitet i relation en rådande heterosexuell norm.

6. Rullstolsburen man som trixar med rullstolen vs den spensligt byggda killen som står och gungar på tårna
7. Den svarta mannen med universitetsexamen vs tjejen som var duktig på att kicka med bollen

När alla har duellerat mot varandra är det fyra personer kvar: tjejen, den rullstolsburna killen, den muskulösa homosexuella killen som kramades och familjefadern. Filmen *Invald* presenterar således en enligt Machofabriken hegemonisk maskulinitet som jag dock har utökat (i kursiv) med vissa karaktärsdrag: vit, *medelålders, kontrollerad, heterosexuell, arbetande, ensamstående*²⁰, funktionsfullkomlig²¹ man som den man som bäst representerar den hegemoniska maskulinitetsnormen. Filmen problematiserar också en marginaliserad maskulinitet där män på grund av hudfärg, funktionsfullkomlighet och klass underordnas för Machofabriken typiska hegemoniska egenskaper.

Den heterosexuella diskursen som norm för en hegemonisk maskulinitet lyfts åter fram i filmen *Frågesport* där tre killar diskuterar vad som är ”okej eller gay” rörande sexualitet,

²⁰ Jag menar liksom Nordberg (2005) att det i vissa fall kan vara problematiskt att använda mansforskning som är framställd utanför Norden (egentligen Sverige, min kommentar) då vi i Sverige har en mer utbredd tanke om mäns betydelse att vara delaktig som fader än i många andra länder. Kanske bygger Machofabriken på utomnordisk forskning då jag inte riktigt förstår hur ”familjefadern” väljs bort från den ”hegemoniska lådan”.

²¹ ”Person som har fullt fungerade kropp och hjärna enligt normen. En så stark norm att begreppet sällan används” (Amphi produktion, 2011b: 15)

liksom i filmen *På kanten* där en kille berättar hur han inte kunde bli kåt fastän att han tänker att tjejen han var med och samhället förväntar sig att en heterosexuell kille alltid ska vara kåt och vilja ha sex. Detta fick killen att genomföra samlaget men med en ”tom” känsla efteråt. Jag menar att den senare filmen potentiellt kan lyfta fram hur egenskaper relaterade till den hegemoniska maskuliniteten också innebär begränsningar för killar och män.

I filmerna problematiseras en maskulinitetsnorm med våldstendenser genom direkt våld där killar ”snärts” varandra med handduken i omklädningsrummet, våldtäkt där en kille menar sig vara oskyldig för att ”hon låg ju bara där”, våld och kontroll i parrelationer (heterosexuell kontext med manlig förövare), men också gestaltas ett mer abstrakt våld där hot om våld påverkar individens beteende.

6.2 Önskvärd maskulinitet enligt Machofabriken

Frågan är då vilka egenskaper kopplade till maskulinitet som Machofabriken menar kan leda till ett mer jämlikt samhälle? Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 23) lyfter fram att killar som representerar normen inte bara ger killar status och trygghet utan också begränsar dem på många sätt. För att inte begränsas krävs dock att killarna agerar utanför den ”problematiska” maskulinitetsnormen, vilket i utbildningsmaterialets filmer representeras av att killarna kliver ur lådan. I filmen *Frispel* står en kille och dansar i sin låda men den är för trång och han tar sats och hoppar ur lådan, dansar med graciösa rörelser och lämnar lådan med ett leende på läpparna. Samma emancipatoriska möjlighet visar filmen *Disco* där en kille står med två tjejer som går och dansar medan killen för en dialog med en liten figur (som är upp till deltagarna att bestämma vad den representerar) som uttrycker att det bara är ”brudar, bögar och blattar” som dansar, men han trotsar figuren och ger sig ut på dansgolvet.

Att relationer kan bli bättre när killar ”går ur lådan” lyfts fram i filmen *Hos farsan* där en kille står tyst och lyssnar på musik i sin låda när hans pappa kommer hem, tar av sin låda från huvudet (?) och frågar sonen om och varför han är ledsen. Efter ett tag vågar sonen gå ur lådan och berättar att han blivit mobbad och kallad bög för att ha gett en kille en komplimang för hans jacka. Filmen slutar med att pappan kramar om killen och de pratar. Samma tema följer i filmen *Frukost* där ett homosexuellt manligt par är osams och den ena står i lådan och vägrar prata, och inte förrän killen utanför lådan knuffar till honom lätt så han ”ramlar ur” lådan vågar han berätta om sin svartsjuka från kvällen innan då paret var på en fest. Även denna film slutar med att paret kramar om varandra och blir sams igen.

I relation till en film om våldtäkt och en film om heterosexuellt våld där killen är förövaren problematiseras ansvarsfördelningen rörande ett jämlikt samhälle. Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 79, Film: *Hemmakväll*) lyfter fram att alla har ansvar för att arbeta för en jämlik värld. Då filmerna i Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 19) är till för att få deltagarna att tänka till menar jag att de *mer explicit problematiserar en önskad maskulinitet än explicit visar på en önskvärd maskulinitet*. Detta gör att de ”önskvärda” egenskaper/sätt att göra maskulinitet är mer utlämnade till betraktarens subjektiva tolkning. Alternativa sätt till den hegemoniska maskuliniteten som problematiseras i filmerna är ämnat att diskuteras av deltagare och pedagog i övningarna och diskussionerna kring filmerna. Liksom Ekenstam m.fl. (red., 2001: 11) menar jag att det kan finnas en problematik i att ”allt för” explicit lyfta fram en problematisk maskulinitet då de deltagande killarna potentiellt kan göra sig icke mottagliga för filmernas efterföljande diskussioner (där alternativa handlingssätt åsyftas komma fram) om de inte kan identifiera sig med den problematiska maskulinitetsnorm som framställs. Om de inte känner att ämnet berör dem som individer kan det enligt Glans (2008) vara svårt att motivera dem till delaktighet i förändringsarbete.

Å andra sidan menar jag att det finns en styrka i Machofabrikens verksamhet då de inte explicit lyfter fram en önskvärd maskulinitet. Detta för att det möjliggör en diskussion om vilka egenskaper, som *inte behöver vara kopplade till maskulinitet och femininitet*, som deltagarna eftersöker hos andra individer vilket potentiellt kan öka handlingsutrymmet för alla individer då det inte reducerar individer till två åtskiljda kön. De egenskaper/sätt att vara som jag dock har utläst ur materialet i relation till maskulinitet handlar främst om att visa/prata om/ta ansvar för sina egna känslor vilket inte är i enlighet med den kontrollerade hegemoniska maskuliniteten som Machofabriken problematiserar.

Machofabrikens metoder

6.3 Hur ska förändring genomföras, vilka är Machofabrikens verksamma komponenter?

Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 5, 23) är ett utbildningsmaterial med det övergripande syftet att sprida kunskap om hur maskulinitetsnormer som bygger på dominans och våld begränsar handlingsutrymmet för både kvinnor och män. Då Machofabriken problematiserar en destruktiv maskulinitet menar jag att man kan säga att metodmaterialet syftar till att visa på återupprepade *sociala mönster* som kan visa på normers

konstruktivistiska karaktär och förändringsmöjlighet. Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 11) uppmuntrar ledarna att ständigt ha förändringsfokus genom att tänka *hur* förändring kan möjliggöras och inte *om*. Arbetsövningarna är till för att ”uppmuntra deltagarna att testa nya beteenden och utmana sina gränser” och Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 9, 19) ämnar med utbildningsmaterialet att: ”bjuda in till en process där vi tillsammans omprövar gamla kartor och ritar nya. Målet med detta är att killars våld mot både killar och tjejer ska minska och att människors möjlighet att ha makt över sina egna liv ska öka”. Förändring av maskulinitetsnormer innebär således ett annat sätt att resonera kring maskulinitet som idé vilket syftar till maskulinitet som erbjuder fler handlingsmöjligheter än den enligt Machofabriken gör idag, alternativt en identitet som inte behöver vara kopplad till genus. Metodmaterialet innehar således både en diskursiv (konstruktivistisk) aspekt samt en aspekt av social praktik.

Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 11) betonar att ledaren inte ska ifrågasätta deltagarnas erfarenheter men föreställningar. Jag menar att ökad *kunskap* om maskulinitet och femininitet som social konstruktion, och dess verkningar på individen är en av de verksamma komponenterna i utbildningsmaterialet som ämnar vidga handlingsutrymme i relation till genus. Glans (2008: 31, 42, 76) menar dock att information blir till kunskap först när människor aktivt tar den till sig, och att det ofta förutsätter att individer blir personligt berörda. Detta kan diskuteras i relation till problematiken som Ekenstam m.fl.(red. 2001: 11) lyfter fram, och som berörs ovan, att när maskulinitet lyfts fram som problemet/hindret för jämställdhet kan det vara svårt för de manliga individer som inte känner igen sig i det hegemoniska maskulinitetsmönster som Machofabriken lyfter fram. Jag menar att Nordberg (2005: 35) lyfter fram en viktig aspekt när hon menar att det kan vara svårt att urskilja *ett* dominerande maskulinitetsideal i Sverige, och att de killar som idealtypisk kan hänföras till Connells idealtyp delaktig maskulinitet troligen främst tar avstånd från en *våldsutövande* maskulinitet. Då deltagarna tolkar *filmerna* i utbildningsmaterialet utifrån sin subjektiva förförståelse menar jag dock att ”kunskapspotentialen” hos Machofabriken är tämligen beroende av ledarens eget intresse och kunskap kring genus då det är han/hon som leder diskussionen och väljer övningar från materialet etc. Jag menar att Machofabriken dock är medvetna om ledares olika förförståelser då utbildningsmaterialet innehåller tips till ledaren om förslag på att hantera möjligt problematiska situationer i diskussionerna, samt inför varje tema del påbjuds ledaren att ifrågasätta sin egen position och reflektera över ämnet på

personlig basis. Detta är förstås ingen ”garanti” för hur materialet hanteras men visar på en medvetenhet hos författarna till metodmaterialet om ledares olika förförståelser.

För att förändring skall vara bestående krävs *integrering* på flera nivåer vilket kan vara problematiskt i ett förändringsarbete som Machofabriken som används under en begränsad period (Frånberg, 2010: 18, 53-55, Skolverket, 2011). Skaparna av Machofabriken har dock tagit detta i beaktning genom att föreslå teman, så kallade ”utblickar²²”, så att genusfrågor kan integreras i skolans²³ ordinarie ämnesundervisning vilket uppmanar till ”fördjupning” av metodmaterialets teman. Jag ser denna medvetenhet som i linje med regeringens mål om jämställdhetsintegrering²⁴.

En annan problematik med Machofabriken som ”tillfälligt verktyg” i jämställdhetsarbete är att det kan vara svårt att *utvärdera*. Författarna till metodmaterialet uppmanar dock ledarna att se framstegen och sätta upp tydliga och rimliga målsättningar samt att uppmuntra och berömma deltagarna i slutet av ”arbetspasset” (Amphi produktion, 2011b: 12). Eftersom transformation av normer sker över tid (se den morfogenetiska processen ovan) menar jag att utvärdering av jämställdhetsarbete kan vara en svårighet i alla organisationer bland annat därför att individer ”byts ut”, men också för att det är svårt att isolera vilka mekanismer som orsakar stabilitet och förändring (Danermark m.fl. 1997: 282). De som arbetar med Machofabriken ingår samtidigt i en rad andra sociala relationer och sammanhang som kan påverka maskulinitetsnormer.

Då vissa ämnen rörande genus kan kännas personliga och kan leda till kränkningar har Machofabriken skapat ”osynliga kompisar” som de kallar för *bonuskompisar*. Bonuskompisarna består av påhittade personer med olika egenskaper som är nedskrivna på små kort som medföljer utbildningsmaterialet och kan delas ut vid arbete med Machofabriken. Tanken med bonuskompisarna är att de ska representera erfarenheter som ofta osynliggörs i normativa sociala situationer (Amphi produktion, 2011b: 12). Bonuskompisarna kan således ses som en komponent i förändringsarbetet där deltagarna förmås fundera över hur det kan kännas att stå utanför normen utan att behöva bli personliga och riskera ”social bestraffning”. Jag återkommer till problematiken kring normbrytning och social kontroll nedan.

²² Exempelvis ”diskriminering, krig och maskulinitet, rasism, normer och våld etc. (Amphi produktion, 2011b).

²³ Jag tolkar detta som att Machofabriken främst är framtaget att användas i skolmiljöer även om materialet också är användbart och anpassningsbart för andra forum som arbetar med den aktuella målgruppen.

²⁴ ”Eftersom jämställdhet mellan kvinnor och män skapas där ordinarie beslut fattas, resurser fördelas och normer skapas måste jämställdhetsperspektivet finnas med i det dagliga arbetet”(Utbildningsdepartementet, 2008).

Machofabriken är menat att vara ett normkritisk material och uttrycker i det tryckta textmaterialet en medvetenhet om att individer påverkas utifrån olika sociala positioner, men jag saknar en tydligare gestaltning av detta i *filmerna*. Jag menar att det är svårt att inte utgå från kön i jämställdhetsarbete då kön är en social position som individer ständigt förhåller sig till socialt och institutionellt, men jag ser det som en betydelsefull utmaning att diskutera och integrera ett intersektionellt perspektiv i framtida jämställdhetsarbete.

Machofabriken och förändring

6.4 Förändring och ansvar

Machofabriken riktar sig till *alla* ungdomar i åldern 13-15 år. Jag anser dock att en viktig och problematisk paradox rörande förändring och ansvar som också kan relateras till uppsatsen inledning är Machofabrikens (Amphi produktion, 2011b: 15) utsago att:

”Vi vill inte lägga ansvaret att lösa problemet på tjejer och transpersoner. Snarare ger vi möjlighet att kritiskt granska de normer som bidrar till att de killar som lever upp till normer för manlighet generellt sett har mer makt och utrymme. Personer som inte uppfyller normen får en möjlighet att förstå och ta makt över sin egen position. Då kan de också lättare göra motstånd och kräva rättmätigt utrymme”

Jag menar att detta uttalande först problematiserar hur normer (strukturer) kring maskulinitet bidrar till en manlig dominans i samhället. I stycket som följer försvinner dock det strukturella perspektivet och det är ”upp till” dem som *inte* uppfyller normen för den hegemoniska manligheten (både killar som inte förkroppsligar och gör den hegemoniska maskuliniteten, tjejer och transpersoner) att ta makt över sin position, och göra motstånd för chans till ökat handlingsutrymme. Jag anser citatet ovan problematiskt då Machofabriken trots utsago om att inte göra det, lägger ansvaret på dem som inte uppfyller den maskulinitet som leder till dominans. Jag anser detta resonemang viktigt då synen på män som ”offer” eller ”förövare” styr hur förändringen ska genomföras och kan påverka hur materialet mottages av deltagarna (jmf Ekenstam m.fl. 2001). Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 15) lyfter dock också fram att ”De som uppfyller normen har också mycket att vinna på att granska normer kritiskt-

till exempel fler möjligheter, större handlingsutrymme och ökad jämställdhet”, men jag menar att ovan beskrivna dubbeltydlighet ändå är problematisk²⁵.

Det explicita våldsperspektivet i filmerna, det som deltagarna troligtvis tar till sig när de ser filmerna, har manliga förövare och i två av tre fall kvinnliga offer. Dessa filmer berör våldtäkt, misshandel i heterosexuell parrelation och snärtar med handduk i omklädningsrum där offer och förövare är killar. Jag tänker att det möjligen kan vara svårt för en kille i 13-25-års ålder att se sig själv i rollen som en så pass explicit ”förövare” vilket kan leda till att de inte tar emot Machofabrikens budskap så som skaparna av utbildningsmaterialet åsyftar. Utbildningsmaterialets övningar problematiserar dock våld med en bredare betydelse, symboliskt, hot om våld, psykiskt, latent etc. och detta ”implicita våld” går som en röd tråd, dock en abstrakt sådan, i de andra filmerna. Jag menar att Machofabriken har potential att lyfta hur ”även” killar och män utsätts för våld på många olika sätt, men det är mycket beroende på ledaren och hur de lyckas förmedla och problematisera detta. Jag menar att det ”implicita” homosociala våldet, ”skojbråket”, män emellan är en angelägen fråga för att möjliggöra en brytning mellan maskulinitet och våld (jmf Kimmel 2010).

6.5 Machofabrikens förändringspotential: ”Att kliva ur lådan”

Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 10) framhåller normers socialkonstruktivistiska karaktär genom att framhålla att när individer agerar och förkroppsligar normer tenderas dessa att naturaliseras och göra vissa handlingssätt mer ”normala” än andra. Att ”kliva ur lådan”, det vill säga att ta avstånd från en enligt Machofabriken destruktiv maskulinitet innebär att bryta med dominerade maskulinitetsstrukturer. Enligt Danermark m.fl. (2003: 146) är det ofta större fysiska och psykiska kostnader förenade med att bryta en hegemonisk struktur än att reproducera den. Då genus *görs* i interaktion innebär således att en bestående förändring av den hegemoniska maskulinitetsnormen också behöver ske i interaktion (Wennerström, 2003: 99).

En ”första tolkning” av filmerna i Machofabriken uppvisar exempel där killar kliver ur sina lådor vilket framhåller individens agentskap. När jag dock gjorde en djupare läsning av filmerna studerade jag i vilka kontexter killarna lämnade sina lådor (uppvisade alternativa

²⁵ En möjlig förklaring till Machofabrikens ”dubbeltydlighet” i ansvarsfrågan kring män och våld kan ha att göra med att två av de tre initiativtagarna till Machofabriken, ROKS och SKR främst arbetar med mäns våld mot kvinnor, medan Män för Jämställdhet explicit lyfter fram att även män påverkas av våld.

handlingssätt att utöva maskulinitet). Jag kom fram till att i endast fyra filmer av 17 lämnade killarna lådorna med andra individer omkring sig. I filmen *Disco* bryter en kille mot normen om att ”killar inte dansar” och ger sig ut på dansgolvet tillsammans med två tjejer. I filmen *Hos farsan* går en kille ur sin låda och pratar med sin pappa om hur han blivit mobbad i skolan under dagen på grund av att han hade gett en annan kille en komplimang. Samma ”känslotema” återkommer i filmen *Frukost* där en kille i ett homosexuellt parförhållande efter mycket tvekan och tigande vågar gå ur sin låda och prata med sambon om hans upplevda svartsjuka på en fest kvällen innan. I filmen *Frågesport* lämnar två killar sina lådor när de menar att ”var och en får faktiskt tycka om vad de vill” i relation till sexualitet, medan en kille sitter kvar i sin låda. I fem av filmerna lämnar en kille sin låda, men på grund av andra killars utövande av sociala kontroll går han med tydligt missnöje/uppgivenhet tillbaka in i lådan. I tre av filmerna lämnar killen inte lådan överhuvudtaget, medan en kille gör det och dansar runt, men utan andra individer närvarande. I tre av filmerna kunde jag inte avgöra hur killarna förhöll sig till social kontroll. Huruvida killarna i filmerna lämnar sina lådor eller inte berör relationen mellan främst maskulinitetsstrukturer och agentskap (handlande) i relation till omgivningens sociala kontroll och individens disciplinering av sig själv. Vad har då detta för betydelse för Machofabrikens potential som utmanare av en dominerande maskulinitet?

Det jag anser mest problematiskt med utbildningsmaterialet är att *konsekvenserna* av att bryta normer inte problematiseras i högre utsträckning²⁶. Skaparna av utbildningsmaterialet är medvetna om att den som bryter mot normer, ”går ur lådan”, pekas ut medan den som följer och reproducerar dem ”tas för givet” eller beröms genom exempelvis komplimanger (Amphi produktion, 2011b: 10). Jag menar liksom Kimmel (i Mendel-Enk, 2004: 78) att ett stort problem med manlighet (liksom kvinnlighet, min kommentar) är att den ständigt måste bevisas, och detta görs i interaktion. Jag saknar därför filmer där killar (och tjejer) kliver ur sina lådor, bryter med strukturer, och bemöts av social kontroll i form av explicit motstånd från den sociala omgivningen då den sociala omgivningen påverkas (men inte determineras) av sina egna ”lådor”. Jag gör ett antagande om att Machofabriken har velat undvika detta på grund av att det kan verka avskräckande att bryta mot normer om deltagarna ser att det innebär bestraffning på olika sätt, *men* jag menar samtidigt att det är en reell trolig konsekvens för den normbrytande killen eller tjejen. Jag menar att om Machofabriken hade

²⁶ Metodmaterialet påvisar dock en medvetenhet om att vissa teman, exempelvis våldtäckt, kan vara problematiskt för deltagarna och att pedagogen/ledaren bör hänvisa till professionellt stöd i eller utanför skolan men jag åsyftar det vardagliga normbrytande som Machofabriken trots allt lyfter fram som nödvändigt för att förändra en problematisk maskulinitet.

lyft detta problem mer explicit hade det möjliggjort en diskussion med deltagarna om varför killen eller tjejen råkar ut för detta, samt hur man som individ kan agera annorlunda och hantera de eventuella sanktioner som kan riktas mot en. Speciellt då Machofabriken är ett våldspreventivt material, och då våldsaspekter (av vid betydelse) är en trolig konsekvens av normbrytande agerande.

Jag menar att avsaknaden av skildringar av negativa följder av normbrytande handling kan påverka möjligheten till förändring av maskulinitetsnormer på längre sikt då den individ som efter att ha arbetat med materialet och eventuellt råkar ut för negativa konsekvenser kan göra ett antagande om att det är lättare att "gå tillbaka till lådan" vilket innebär reproduktion. Om negativa konsekvenser av normbrytande lyfts fram kan det också visa att följderna beror på strukturella hinder som drabbar alla normbrytare mer eller mindre, vilket möjligen kan göra att individer känner sig mindre ensamma i sin situation. I relation till detta menar jag att det kunde ha varit relevant för Machofabriken att presentera andra organisationer, med ett förslag till ledaren att undersöka och lyfta fram lokala organisationer/föreningar/grupper, som arbetar med normbrytande verksamhet i relation till genus. Jag menar att det är betydelsefullt att lyfta fram positiva kollektiva normbrytande aktioner då det som Foucault (1975) innebär självdisciplinering att individer vet att normbrytande verksamhet kan komma att straffas och det kan därför vara betydande att lyfta fram att kollektivt normbrytande *också* kan skapa ett gemensamt "vi" (jmf Wasshede 2010).

Jag menar dock att Machofabriken potentiellt kan leda till att individer ifrågasätter sina föreställningar kring maskulinitet och femininitet vilket kan verka emancipatoriskt i relation till genusgörande. Detta är dock till stor del beroende av hur engagerad, insatt och kunnig ledaren är, och hur han/hon kan bemöta de situationer som uppstår under arbetes gång och "få med sig" de killar som inte kan identifiera sig med den hegemoniska maskulinitet som framställs. Jag ställer mig dock frågande till att filmerna endast handlar om killars (kön) görande av maskulinitet dels för att maskulinitet (och femininitet) skapas i interaktion till både tjejer och killar, och dels för att det framställer en koppling mellan könet man och görandet maskulinitet vilket inte påvisar att maskulinitet är en socialkonstruktivistisk praktik som kan göras av både killar och tjejer. Potentiellt kan detta reproducera egenskaper och beteenden kring föreställd maskulinitet till något avhängt könet kille/man vilket således inte verkar genusemancipatoriskt.

Det kan även vara problematiskt att de killar som bryter mot den ”hegemoniska maskulinitetsnormen” endast i ett fall gör det omgiven av andra killar med till synes samma sociala positioner som normbrytaren. De andra normbrytarna gör det omgiven av tjejer, en pappa samt i ett homosexuellt parförhållande. Jag menar att det finns en risk att de heterosexuella killar som tar del av filmerna inte kan identifiera sig med att själva våga bryta mot den hegemoniska maskulinitetsnormen i en vardaglig ”heterosexuell kontext”²⁷ som i skolan eller i ett idrottslag. Jag menar att detta problem kan kopplas till den maskulinitetshierarki som innebär att det genus som utövas på ett (konstruerat) feminint sätt är längst ner i hierarkin (Connell, 1995: 117). Det finns till exempel ett begrepp i det svenska språket för en tjej som utövar genus på ett (konstruerat) maskulint sätt ”pojck-flicka”, medan det inte finns något synonymt begrepp för en pojke som utövar genus på ett (konstruerat) feminint sätt förutom begreppet ”bög” i betydelsen av ett skällsord. Connell (1995: 138) menar att den manliga kroppen måste disciplineras till heterosexualitet då det medför auktoritet, och att detta gäller både den egna kroppen och andras. Då utrymmet att utföra maskulinitet kan tendera att vara snävare än utrymmet att utöva femininitet i relation till risken att utsättas för direkt våld menar jag att det hade varit av betydelse i utbildningsmaterialet att synliggöra och problematisera detta i större utsträckning än vad som görs (jmf Kimmel 2010). Machofabriken (Amphi produktion, 2011b: 43) uttrycker i textmaterialet en medvetenhet om att manlig homosocialitet är central i skapandet av den hegemoniska maskuliniteten, och därför saknar jag att detta inte problematiseras i större utsträckning i en ”heterosexuell kontext”. Strukturella förändringar innebär motstånd och jag menar att förändringsarbete inte vinner på att osynliggöra detta av rädsla att avskräcka, utan att det istället behöver lyftas fram och diskuteras som ett reellt problem.

7. Avslutande diskussion och framtida forskning

Förändringsarbete som rör normöverskridande är komplext. Det väcker motstånd och utmanar om vart annat, det tar tid och det sker i en socialt föränderlig värld. Efter att ha analyserat utbildningsmaterialet Machofabrikens framställningar av problematiska maskuliniteter, respektive önskvärda maskuliniteter, hur en brytning mellan maskulinitet och våld kan möjliggöras samt diskuterat eventuella konsekvenser för de manliga deltagarna som har tagit del av Machofabrikens verksamhet vill jag framhålla att analysen har varit ett utmanande arbete och bygger på mina subjektiva tolkningar av materialet.

²⁷ Med ”heterosexuell kontext” menar jag vardagliga situationer där interaktion sker i ett samhälle där heteronormativitet är normen som tas för given.

Analysen av metodmaterialet Machofabrikens filmer har påvisat att problematiska maskuliniteter tenderar att framställas i större utsträckning än ”positiva”/”önskvärda” maskuliniteter. Det finns en risk att metodmaterialet inte verkar emancipatoriskt utan reproducerande om de killar som deltagit i Machofabrikens verksamhet inte kan identifiera sig med den problematiska, främst våldsamma, maskulinitet som framställs i filmerna (jmf, Ekenstam m.fl. 2001). Jag menar att mer explicita gestaltningar av intersektionell karaktär i filmerna eventuellt hade möjliggjort identifikation för fler av deltagarna i Machofabrikens verksamhet. Problematiken kring en diskurs av en dominant (våldsam) maskulinitet kan eventuellt länkas till att en betydande del av forskningen som rör manlighet genomförts i andra kulturer och sammanhang²⁸ vilket enlighet med Nordberg (2005) inte alltid är förenlig med innebörden av maskulinitet i Sverige idag.

Analysen av filmerna har också visat en benägenhet att killar och män främst framställs som förövare i heterosexuellt våldsutövande och inte också offer för våld. Machofabrikens filmer kunde med fördel nyansera kopplingen mellan maskulinitet och våld ytterligare och mer *explicit* lyfta fram hur även ”skojbråk”, hot om våld etc. villkorar individens handlingsutrymme. Innebörden av våld behöver således vidgas i relation till maskulinitet för att även innefatta symboliskt och ”vardagligt våld” där genus ständigt prövas i social kontroll (jmf Kimmel 2010). Jag menar att det också är problematiskt att görandet av maskulinitet endast framställs av män i filmerna då detta tenderar till en meningsfixering av maskulinitet i relation till kön.

Jag vill dock betona att jag ser en potential i att önskvärda egenskaper/beteenden kring maskulinitet är ämnade att diskuteras av deltagarna. Detta lyfter fram genus socialkonstruktivistiska aspekter och att önskvärda egenskaper/beteenden hos individer *inte behöver relatera till maskulinitet eller femininitet*, vilket presumtivt kan utöka handlingsutrymmet för både killar och tjejer. Det senare innebär således att Machofabriken innehar en kapacitet att lyfta ett intersektionellt perspektiv om hur individer villkoras av olika normerande strukturer utifrån olika sociala positioner liksom *inom* genuskategorierna man och kvinna (jmf Connell 2008: kap 9).

²⁸ Främst USA, Storbritannien och i representation av Connell- Australien.

Huruvida Machofabriken kan verka emancipatoriskt i relation till maskulinitet beror i stor utsträckning på ledarens förmågor att hantera metodmaterialet och främst de diskussioner och övningar som följer filmerna. Denna problematik menar jag dock i hög grad står utanför Machofabriken's möjligheter att påverka²⁹ och berör snarare strukturella makroförändringar i jämställdhetspolitiken där ledare och pedagoger bör utbildas ytterligare i genusfrågor. Detta berör således det jämställdhetspolitiska målet om en integrering av genusfrågor på alla politiska arenor där individer interagerar (Utbildningsdepartementet, 2008; Frånberg, 2010, Connell, 2008: kap 9).

Avslutningsvis menar jag att det är en utmaning för framtida skapare av metodmaterial som Machofabriken att utgå från kön som en reell position som individer förhåller sig till i interaktion utan att reproducera föreställningar kring kön och genus. Jag ser det också som en betydelsefull utmaning att diskutera och integrera ett intersektionellt perspektiv i framtida jämställdhetsarbete (jmf Connell, 2008: kap 9). Jag menar även att det är viktigt att fortsätta att studera maskulinitet utifrån en svensk kontext då synen på killar och män leder till politiska beslut som får verkningar för både killar och tjejer, män och kvinnor (jmf Kimmel, 2010).

²⁹ Machofabriken visar på en medvetenhet om detta problem och metodmaterialet innehåller tips till ledaren etc.. Machofabriken (2011) har också skapat ett forum på Internet där ledare kan diskutera eventuell problematik med andra ledare.

8. Referenser

Litteratur

Archer Margaret S, 1995, *Realist social theory: the morphogenetic approach*, Cambridge, Cambridge University Press

Beynon John, 2002, *Masculinities and Culture*, Buckingham, Open University Press

Bergström Göran & Kristina Boréus , 2005, ”Idé- och ideologianalys”, i Göran Bergström & Kristina Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund, Studentlitteratur

Bromseth Janne & Darj Frida (red.), 2010, *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*, Uppsala, Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet

Connell W R, 1995, *Maskuliniteter*, Göteborg, Daidalos

Connell W R, 2008, *Maskuliniteter*, Göteborg, Daidalos

Dahlström Annica, 2007, *Könet sitter i hjärnan*, Göteborg, Corpus-Gullers

Danermark Berth m.fl. 1997, *Att förklara samhället*, Lund, Studentlitteratur

Danermark Berth m.fl. 2003, *Att förklara samhället*, Lund, Studentlitteratur

De los Reyes Paulina & Lena Martinsson, 2005, ”Olikhetens paradigm”, i Paulina De los Reyes & Lena Martinsson (red.), *Olikhetens paradigm- intersektionella perspektiv på o(jäm)likhetsskapande*, Lund, Studentlitteratur

Ekenstam Claes, Johansson Thomas & Kuosmanen Jari (red.), 2001, *Sprickor i fasaden: manlighet i förändring*, Hedemora, Gidlunds förlag

Foucault Michel, 1975, *Discipline and Punish: The birth of the prison*, Harmondsworth, Penguin

Frånberg Gun-Marie, *Att bli medveten och förändra sitt förhållningssätt: jämställdhetsarbete i skolan*, SOU 2010: 83, Stockholm, Fritzes

Glans Hanna, 2008, *Uppdrag: jämställdhet- redskap för aktivt förändringsarbete*, Malmö, Liber

Hirdman Yvonne, 1992, "Kvinnorna i den svenska välfärdsstaten", i Cornell, Jan m.fl. (red.) *Den svenska historien: våra dagars Sverige*. Band 15. Stockholm, Bonniers lexikon.

Johansson Thomas, 1998, "Från mansroll till maskuliniteter: en inledning", i Claes Ekenstam m.fl., *Rädd att falla: studier i manlighet*, Hedemora, Gidlunds förlag

Johansson Thomas, 2000, *Det första könet? Mansforskning som reflexivt projekt*, Lund, Studentlitteratur

Kumashiro Kevin K, 2010 "Förord" i Janne Bromseth & Drida Darj (red.), *Normkritisk pedagogik : makt, lärande och strategier för förändring*, Uppsala, Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet

Larsson Bengt & Christel Backman, 2011, "Vad är social kontroll? Samhällsteoretiska perspektiv", i Bengt Larsson & Oskar Engdahl (red), *Social kontroll: Övervakning, disciplinering och självreglering*, Göteborg, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Mendel-Enk Stephan, 2004, *Med uppenbar känsla för stil: ett reportage om manlighet*, Stockholm, Atlas

Nordberg Marie, 2005, *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*, Göteborg, Arkipelag

Skolverket, 2011, *Utvärdering av metoder mot mobbning*, rapport 353, Stockholm, Fritzes

Thurén Torsten, 2007, *Vetenskapsteori för nybörjare*, Malmö, Liber AB

Wasshede Cathrin, 2010, *Passionerad politik: om motstånd mot heteronormativ könsmakt*, Göteborg, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Wenneberg Søren Barlebo, 2001, *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*, Malmö, Liber

Wennerström Ulla-Britt, 2003, *Den kvinnliga klassresan*, Göteborg, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Elektroniska källor

Amphi production, 2011a, *Konsultuppdrag*, Hägersten, [Online], hämtad 2011-05-29 från: <http://amphi.se/konsultuppdrag/>

Michael Kimmel, 2010, *Boys and School: A Background Paper on the "Boy Crisis"*, [Online], hämtad 2011-05-17 från: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/14/91/69/04632432.pdf>

Machofabriken, 2011, *Om Machofabriken*, Machofabriken, [Online], hämtad 2011-03-22 från: <http://www.machofabriken.se/Om-Machofabriken/>

Nationalencyklopedin, 2011, *Macho*, [Online], hämtad 2011-05-30 från: <http://www.ne.se/sok/macho?type=NE>

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), *Mäns våld mot kvinnor*, [Online], hämtad 2011-06-03 från: <http://www.roks.se/mans-vald-mot-kvinnor>

Riksorganisationen Män för Jämställdhet, 2010, *Välkommen till Män för Jämställdhet!*, [Online], hämtad 2011-06-03 från: <http://www.mfj.se/>

Statistiska centralbyrån, 2010, *På tal om kvinnor och män: jämställdhet*, Stockholm, [Online], hämtad 2011-05-29 från: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0201_2010A01_BR_01_X10BR1001.pdf

Svenska akademins ordlista, 2007, *Macho*, [Online], hämtad 2011-05-30 från:

<http://www.svenskaakademien.se/web/Ordlista.aspx>

Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund (SKR), 2011, *Kvinnojourerna*, [Online], hämtad

2011-06-03 från: <http://www.kvinnojouren.se/kvinnojouerna>

Utbildningsdepartementet, 13 mars 2008, *Jämställdhetsintegrering*, [Online], hämtad 2011-

05-27 från: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/3267>

Utbildningsdepartementet, 2011, *Riktlinjer för uppdrag att ta fram kunskapsstöd som är inriktat på*

attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld, [Online], hämtad 2011-05-25 från:

http://ungdomsstyrelsen.se/ad2/user_documents/Kunskapsstod_attityder_och_varderingar.pdf

Empiriskt material

Tryckt material

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011b, *Machofabriken: ert verktyg för ett roligt och omtumlande jämställdhetsarbete!*, Malmö, Liber

Kortfilmer

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011, *Disco*, Hägersten, Amphi produktion

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011, *Frispel*, Hägersten, Amphi produktion

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011, *Frukost*, Hägersten, Amphi produktion

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011, *Frågesport*, Hägersten, Amphi produktion

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011, *Hemmakväll*, Hägersten, Amphi produktion

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011, *Hos farsan*, Hägersten, Amphi produktion

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011, *Invald*, Hägersten, Amphi produktion

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011, *På golvet*, Hägersten, Amphi produktion

Amphi produktion på uppdrag av: Män för Jämställdhet, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund (SKR), 2011, *På kanten*, Hägersten, Amphi produktion

9. Bilaga 1 Populärvetenskaplig framställning

”Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjligheter till kroppslig identitet” (Statistiska centralbyrån, 2010: 3).

Det övergripande målet för den svenska jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv och citatet ovan visar på ett av de jämställdhetspolitiska målen (Statistiska centralbyrån, 2010: 3). Jag menar dock att det finns en problematik i citatet ovan då det på samma gång betonar män som förövare, och lyfter fram att *både* kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha rätt till kroppslig identitet. Detta borde betyda att även killar och män utsätts för våld och uppsatsen fokus ligger därför på killar och föreställningar kring manlighet.

Uppsatsens syfte är dels att undersöka idéer och föreställningar kring maskulinitet³⁰ i utbildningsmaterialet Machofabriken som lanserades i Sverige i mars 2011, och dels hur dessa idéer och föreställningar kan påverka killars och tjejers handlingsutrymme vilket innebär på vilket sätt killar och män, tjejer och kvinnor har makt att forma sitt liv på de sätt de vill³¹. Machofabriken är ett metodmaterial som är framtaget på initiativ av organisationerna Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund (SKR) och riksorganisationen Män för Jämställdhet. Materialet består av 17 kortfilmer och ett texthäfte som innehåller arbetsövningar, dramaövningar och diskussionsfrågor. Machofabriken är ett verktyg som syftar till ökad jämställdhet och till att bryta kopplingen mellan manlighet och våld. Jag menar att det är viktigt att undersöka framställningen av manlighet i relation till våld för att undvika att manlighet och våld ses som naturligt länkade till varandra, vilket gör det svårt att minska våld i samhället som påverkar både tjejer och killar, män och kvinnor. Uppsatsen utgår från att män och kvinnor är biologiska varelser men att män och kvinnor i sociala sammanhang tillskrivs egenskaper och beteenden som skiljer män och kvinnor åt. Dessa ”manliga” och ”kvinnliga” egenskaper kan verka naturliga då de återupprepas i sociala sammanhang, media etc. men jag utgår från att dessa egenskaper och beteenden är sociala konstruktioner vilket betyder att egenskaper och beteenden som anses manliga eller kvinnliga kan, och har, förändrats över tid.

³⁰ Som i uppsatsen används synonymt med manlighet.

³¹ Uppsatsens fokus ligger dock på killar och hur killars handlingsutrymme kan påverkas efter att de har tagit del av Machofabrikens verksamhet.

Analysen av Machofabriken gjordes med hjälp av en idé- och ideologianalys vilket innebär att jag har undersökt vilka idéer och föreställningar om manlighet som står att finna i utbildningsmaterialet. Analysen av utbildningsmaterialet Machofabriken visade att en problematisk maskulinitet, många gånger med våldstendenser, framställdes i metodmaterialets filmer i större utsträckning än en önskvärd maskulinitet. Det tryckta textmaterialet med arbetsövningar har dock potential att lyfta fram hur maskulinitet är en social konstruktion. Det ligger också en potential i att deltagarna i Machofabrikens verksamhet får diskutera vilka egenskaper som är önskvärda hos en *individ* då detta potentiellt framhåller att individer förutom föreställningar om kön också påverkas av föreställningar kring etnicitet, klass etc. Dock kan filmernas fokus på en problematisk maskulinitet göra att de deltagande killarna får svårigheter att identifiera sig, specifikt med en våldsamt maskulinitet, och således få svårt att ta till sig Machofabrikens syfte att bryta kopplingen mellan maskulinitet och våld. Jag menar därför att Machofabriken hade haft fördel av att gestalta våld i en vidare betydelse som inbegriper exempelvis ”hot”, ”skojbråk” etc. i större utsträckning i filmerna. Det är viktigt att i framtida forskning fortsätta problematisera föreställningar och fördomar kring ”manlighet” och ”kvinnlighet” då dessa föreställningar och fördomar påverkar politiska beslut i samhället och därför också hur individer har möjlighet att påverka och ta makt över sina liv.

10. Bilaga 2 analyschema

1. Maskulinitetsnormer

Vilka föreställningar om maskulinitet ger utbildningsmaterialet Machofabriken uttryck för?

- Hur gestaltas den maskulinitetsnorm som Machofabriken syftar till att förändra?
- Vilka alternativa önskvärda maskulinitetsnormer uppvisar utbildningsmaterialet?
- Hur gestaltas kopplingen mellan maskulinitet och våld i utbildningsmaterialet?

2. Machofabriken och förändring

Hur ska förändringarna uppnås, vilka är Machofabrikens metoder, vilka är de verksamma komponenterna?

- Vad är det som Machofabriken syftar till att förändra?
- Hur skall denna förändring uppnås?

Vilka effekter/konsekvenser upplever jag, i relation till min teoretiska förståelse att Machofabrikens verksamhet kan få för de deltagande killarna efter att de har arbetat med utbildningsmaterialet?

- Hur problematiserar Machofabriken förhållande mellan lådan (maskulinitetsnormer/struktur) och agentskap?
- Hur gestaltas *görandet* av maskulinitet i utbildningsmaterialet? (ev. socialt stöd/frånvaro av stöd respektive sociala sanktioner, social kontroll)
 - I relation till en ”hegemonisk” maskulinitet?
 - I relation till den maskulinitetsnorm Machofabriken presenterar som önskvärd?
- På vilket sätt kan Machofabriken påverka de deltagande killarnas handlingsutrymme?
 - I relation till deltagarnas föreställningar kring genus?
 - På längre sikt?